

RASA KURKAUSKIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas
rasa.kurkauskiene@leu.lt

Rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžio linksniavimo tipai ir jų kitimo tendencijos

Rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžio linksniavimo sistema tirta labai menkai. Apskritai, iki šiol nėra paskelbta šios srities **išsamių** morfologijos tyrimų. Parašyta keletas mokslinių (bakalauro, magistro) darbų apie panevėžiškiams priklausančias šnektas: 2005 m. S. Abušova magistro darbe aprašė Pasvalio ir Krinčino šnektos daiktavardį. 2008 metais R. Kurkauskienė apgynė bakalauro darbą tema *Joniškėlio šnektos veiksmažodis*. Tos pačios Joniškėlio šnektos daiktavardį bakalauro darbe analizavo J. Bielazarevičiūtė (2008). 2010 metais R. Kurkauskienė parašė ir apgynė magistro darbą *Joniškėlio šnektos būdvardis ir skaitvardis*. Dabartinę Sidabravo šnektos daiktavardžio sistemą bakalauro darbe aprašė J. Tvarijonaitė (2013).

Analizuojant bei aprašant rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių kamienų tarpusavio sąveiką, jos tipus ir veikimo sąlygas, ketinama remtis naujais natūraliosios morfologijos tyrimo metodais¹. Šie metodai, anot A. Markevičiaus, teikia gerokai daugiau galimybių, atrandama naujų daiktavardžio kaitybos analizės sričių: kamienų produktyvumas, stabilumas, gramatinių kategorijų žymėtumas, linksnių formų ikoniškumas ir kt. (2008, 6). Apskritai aukštaičių tarmė šiuo metodu tyrinėta labai menkai².

Tyrime siekiama iširti šiaurinių panevėžiškių patarmės daiktavardžių linksniavimo tipus ir jų hierarchiją, parodyti, kad joje egzistuoja ne tik sąlyginė, bet ir natūrali daiktavardžių linksniavimo tvarka. Taip pat nustatyti, ar rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių plote daiktavardžių linksniavimas tebėra trijų tipų, t. y.: vyriškojo (*u* (*iu*), *a*, *ia*₁, *ia*₂), moteriškojo (*ā*, *iā* ir *ē*) bei mišriojo (*i* ir priebalsinis (C) kamienai); pateikti rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžių kamienų kaitos tendencijas.

Rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių patarmės daiktavardžiai analizuoti sinchroniniu metodu, kurį 1977 m. pateikė A. Girdenis ir A. Rosinas³. Kiekviena daiktavardžių kaitybos klasė gretinta su visomis kitomis kaitybos klasėmis, aiškintasi, koks yra sutampančių linksnių galūnių skaičius, skaičiuotas linksnių vartojimo dažnis.

¹ Šis metodas kilo ir ypač išplito Vokietijoje ir Austrijoje XX a. 8 dešimtmečio pradžioje. Kalbamoji kryptis ir struktūrinės tendencijas kalbose apskritai, ir specifinius pakitimų procesus skirtingose kalbose aiškina iš dalies universaliais natūralumo principais.

² Natūraliosios morfologijos tyrimo metodais rėmėsi A. Markevičius, tyrinėdamas šiaurinius širvintiškius (Markevičius A., 2008, *Šiaurinių širvintiškių daiktavardžio linksniavimas ir jo istorija*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU leidykla), taip pat A. Kaikarytė tirdama Joniškio šnektą (Kaikarytė A., 2010, *Joniškio šnektos daiktavardžio linksniavimo sistema*. Daktaro disertacija. Vilnius) bei Vitalija Karaciejūtė tirdama pietų aukštaičius (Karaciejūtė V., 2013, *Varėnos šnektos daiktavardžio linksniavimo sistema*. Daktaro disertacija. Vilnius).

³ A. Girdenis ir A. Rosinas indoeuropietiškus ir kamienus atitinkančius baltiškų ir lietuviškų kamienus vadina 1 ir 2 kamienais. O *i* ir priebalsinio kamienų daiktavardžius šie autoriai smulkiau suskirstė pagal gimines: *im*, *if*, *Cm* ir *Cf* (Girdenis, Rosinas 1977, 340).